

Modern Türklük

Araştırmaları Dergisi

Cilt 7, Sayı 2 (Haziran 2010), 122-135

DOI: 10.1501/MTAD.7.2010.2.27

Telif Hakkı®Ankara Üniversitesi

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi

Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü

Ayşegül Devecioğlu'nun Ağlayan Dağ Susan Nehir Romanında Yapı, Tema, Dil ve Anlatım

Meral Demiryürek

Lefke Üniversitesi (Lefke, KKTC)

ÖZET

Çingeneler, kendilerine has özellikleri nedeniyle, dünyanın her yerinde yüzyıllardır toplum dışına itilmişlerdir. Onlarla ilgili tarihî ve edebî eserlerin sayısı sınırlıdır. Nitekim Türk edebiyatında da Çingeneler üzerine yazılmış öykü ve romanların sayısının az olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, 2007 yılında yayımlanan Ayşegül Devecioğlu'nun *Ağlayan Dağ Susan Nehir* adlı romanı, Çingenelerin karakteristik özelliklerine ve toplumun onları ötekileşimesinin yarattığı sonuçlara yoğunlaşması nedeniyle dikkat çekicidir. Üstelik Ayşegül Devecioğlu Çingeneleri konu aldığı bu romanı ile 2008 yılında "Orhan Kemal Roman Armağanı" ödülüne layık görülmüştür. Roman, anlatıcının "Naciye Abla"sının peşinden Edime'ye uzanan yolculuklarını ve bu esnada Çingenelerin dünyasını keşfini anlatmaktadır. Mekân olarak genelde Balkanlar özelde ise Edime öne çıkmaktadır. Olay örgüsünde Çingenelerin Edime'de sürdürdükleri hayat düğün, şenlik ve geleneksel törenlerle ayrıntılı bir biçimde işlenmekte ve onların değerleri tarafından görülmeyen özelliklerine vurgu yapılmaktadır. Bu çalışmada "Ağlayan Dağ Susan Nehir" romanı yapısal açıdan tahlil edildikten sonra anlatıcının bakış açısıyla Çingenelerin özellikleri ve Balkanlık-Çingene ilişkisi üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler:

Ayşegül Devecioğlu, Ağlayan Dağ Susan Nehir, Çağdaş Türk romanında Çingeneler, Balkan Çingeneleri, Edime Çingeleri.

ABSTRACT

Gypsies often have been treated as social outcasts all over the world because of their extraordinary features. Therefore, the number of works on Gypsies is very limited. In the same way, there are a few novels and stories concerning the Gypsies in the Turkish literature. In this connection, the novel entitled *Ağlayan Dağ Susan Nehir* by Ayşegül Devecioğlu focusing on the characteristics of Gypsies and the results of their

being isolated within the society is very impressive. Ayşegül Devecioğlu is one of the contemporary Turkish novelists who have been famous in recent years. Her second novel entitled *Ağlayan Dağ Susan Nehir* (Crying Mountain Silent River) was awarded by the Orhan Kemal Culture Centre in 2008. The award-winning novel describes the Gypsies in Edirne. There are two main characters in the novel. The first one is the unnamed woman narrator and she follows sister Naciye, who is the second character and her origin is Gypsy. While searching the details of Naciye's life, the narrator discovers the world of the Gypsies. She understands that Naciye has said many lies previously. Therefore, the narrator and the reader discover the real life of Naciye who has got two different life styles in İstanbul and Edirne. Naciye lives both like a modern woman and a Gypsy. The aim of this study is to analyze the novel and to emphasize the point of view of the narrator on Gypsies. In addition to this, the relationship between Gypsy and Balkan will be studied.

Key Words:

Ayşegül Devecioğlu, *Ağlayan Dağ Susan Nehir* (Crying Mountain Silent River), Gypsies in contemporary Turkish novel, Balkan Gypsies, Gypsies from Edirne.

1. Giriş

Kurguya dayalı olmakla birlikte gerçek hayatla çok güçlü bağları bulunan roman, insan odaklıdır. İçinde insan ve insana dair ayrıntıların yer aldığı her konu romanın malzemesi olabilir. Dil, din, ırk, dönem ve coğrafya farklılıkları toplumları olumlu veya olumsuz bakış açılarıyla kuşatacak bir biçimde etkiler ve roman yazarı da devrin zihniyetini eserleri vasıtasıyla temsil eder. Malzemesi dil olan edebî metinler diğer bütün sanat eserlerinde olduğu gibi dönemlerinin izlerini taşırlar (Aktaş 2009: 30). Ancak edebiyatın sanat boyutu sıradan insanın göremediğini yazarın görmesini sağlar. Dolayısıyla romanlar gerçek hayat sahnelerinin bir yansıması içinde şekillenmelerine ve gerçekte olmayan olayları anlatmalarına rağmen gerçek duygular ve önemli akisler yaratırlar. Hatta gerçek dünyadaki davranışları etkileme ya da değiştirme kudretleri vardır (Hawthorn 1998: 3-4). Çingeneler üzerine yazılmış roman ve öyküler buna örnek olarak gösterilebilir. Gerek dünya edebiyatında gerekse Türk edebiyatında kimi yazarların Çingeneleri konu alan eserler yazdıkları ve söz konusu topluluğa dair algıları yeniden sorgulama noktasında hizmet ettikleri dikkat çekmektedir. Dolayısıyla kendilerine özgü renkli yaşam biçimleri, kültürel yapıları ve sürdürdükleri farklı alışkanlıkları ile Çingeneler her dönemde ve her millette ilgi odağı olmuşlar, edebiyata konu teşkil etmişlerdir. Dünya edebiyatında Fransız yazar Merimée'nin *Carmen* romanına adını veren kahraman, Victor Hugo'nun yazdığı *Notre Dame'm Kamburu* romanındaki göz alıcı Esmeralda, kurgu dünyasının ilk akla gelen meşhur Çingeneleridirler. Türk edebiyatında Çingeneleri konu alan belli başlı eserler arasında Refik Halit Karay'ın "Yıldı Bir", Salahattin Enis'in "Çingeneler" ve Sabahattin Âli'nin "Değirmen" öyküleri ile Ahmet Mithat Efendi'nin *Çingene* ve Osman Cemal Kaygılı'nın *Çingeneler* romanları sayılabilir (Kudret 1981: 252). Ayrıca

“Anber” takma adını kullanarak Osman Cemal Kaygılı “Çingene Kavgası” adlı bir eser daha kaleme almıştır. Söz konusu öykü ve romanlara ilâve olarak Xavier de Montepin'den *Çingene Kızı*, “K.S.” tarafından iki cilt olarak çevrilmiştir (Bayram-Çöğenli 1978: 116). Son dönemde yazılan eserler arasında ise Ayşegül Devocioğlu'nun *Ağlayan Dağ Susan Nehir* romanı dikkat çekmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda yazarın söz konusu eserini ele alan herhangi bir inceleme ya da çalışmaya rastlanmamıştır. Sadece 16 Mart 2007 tarihli Radikal gazetesinin Kitap ekinde Ömer Türkeş roman üzerine bir tanıtım yazısı yazmıştır. Dolayısıyla bu çalışmada Türkiye'de Çingenelerin hayatına ayna tutarken onların bağına Balkanlar'a dayandırmasıyla da dikkat çeken *Ağlayan Dağ Susan Nehir* romanı ilk kez modern roman inceleme yöntemleriyle tahlil edilecektir. Ayrıca anlatıcının bakış açısıyla Çingene algısı ve Balkan-Çingene ilişkisi üzerinde duran bir çalışmaya rastlanmadığı için eserin söz konusu nitelikleri üzerinde de durulacaktır.

2. Çingeneler Hakkında

Dünyanın her yerine yayılan Çingeneler yüzyıllardır yerleşik veya göçebe olarak yaşamışlardır. Kendilerine has fiziksel, ruhsal ve kültürel özellikleriyle çeşitli araştırmacıların ilgisini çekerek kökenleri hakkında bazı araştırmaların yapılmasına sebep olmuşlardır. Nitekim Çingenelere farklı ülkelerde farklı isimler verilmiştir. Meselâ Şemsettin Sâmî'den aktarırsak 'Rumlar tarafından (*Yıftı*), Arnavutlar tarafından (*Evgit*) İspanyollar tarafından (*Citano*), İngilizler tarafından (*Cipsi*) tesmiye olunmuşlardır' (Sami 1308: 1880). Avrupa'ya Mısır üzerinden geçtikleri için kendileri de dahil tüm milletler başlangıçta onları Mısırlı sanmışlardır. Hatta Türkçede Çingene karşılığında kullanılan 'Kıptî' (*Copte*) kelimesinin kökeni bu inanışa dayanmaktadır. Fakat Çingenelerin fiziksel özellikleri ve dilleri üzerine yapılan bilimsel çalışmalar neticesinde dilbilimciler Çingene diyalektiğiyle Sanskritçe arasındaki ilişkileri kesin bir biçimde tespit etmişlerdir. Nitekim 1927 yılında değişik araştırmacılar tarafından yapılan bir dizi çalışmanın sonucunda Ralf L. Turner *The Position of Romani in Indo-Aryan* adlı eseri yazarak Çingeneler ile Hintliler arasındaki akrabalığı ortaya koymuştur (Yoors 1988: 648). Çingenelerin ülkelerinden çıkıp dünyanın dört bir yanına dağılımlarına gerekçe olarak Şemsettin Sami, çok hakir görülen bir sınıftan gelmelerini ve kendilerine yönelik aşağılamalara daha fazla katlanamayarak göç etmelerini ihtimal dâhilinde görmektedir. Bir diğer teori ise Timur'dan kaçarak Batı ülkelerine sığındıkları yolundadır (Sami 1308: 1880). Ancak Çingeneler gittikleri yerlerin idarî otoriteleri tarafından da çok sert baskı, zulüm ve cezalara maruz bırakılmışlardır. Meselâ, 1725 yılında Prusya'da 18 yaşın üzerindeki bütün Çingeneler idam edilmiştir. Aynı yıl, Kutsal Roma-German İmparatorluğu'ndaki bütün Çingene erkekleri aynı şekilde katledilmiştir. Diğer bazı ülkelerde Çingene kadınlarının sağ veya sol kulakları kesilmiştir. Onların bu kadar acımasızca cezalandırılmalarının

gerekeceği ise hırsızlık yapmaları, fal bakmaları, gürültücü ve şiddet eğilimli olmaları ve dilencilik yapmalarıdır (Yoors 1988: 647). Fakat bütün cezalandırmalara rağmen Çingener kendilerine has özelliklerini ve dillerini koruyarak bugüne kadar gelmeyi başarmışlardır. Üstelik onlara ait herhangi bir tapınak, saray, mezar veya benzeri yapıya rastlanmadığı gibi eğitimlerine yönelik edebiyat, kitap, öğretmen veya âlime de sahip değildirlir (Roberts 1836: 17). Çingener herhangi bir ülkede yaşarken o ülkenin dilini konuşmuşlardır. Bununla birlikte kendi aralarında iletişim kurmak için özgün dillerini tercih etmişlerdir (Hoyland 1816: 119). Nitekim bu sayede varlıklarını bozulmadan ya da yok olmadan sürdürmeyi başarmışlardır.

Çingener rutin ve düzenli bir yaşayış biçiminden uzaktırlar. Onlar acıttıkları zaman yerler, yoruldukları zaman uyurlar. İddialarına göre, bazı kötü şartların onları zorlaması nedeniyle karınlarını doyurmak için hırsızlık yaparlar. Geleneksel olarak yaptıkları işler arasında at satıcılığı, bakırcılık, demircilik, ayı veya maymun oynatıcılığı, falcılık, keman yapıcılığı gelmektedir (Yoors 1988: 648). Nitekim Çingener çeşitli sanat eserlerine konu edilirken sözü edilen bu bildik özellikleri ön plana çıkarılmıştır.

3. *Ağlayan Dağ Susan Nehir*

Ayşegül Devocioğlu'nun *Ağlayan Dağ Susan Nehir* romanı 2007 yılında Metis Yayınları tarafından yayımlanmıştır. Roman 2008 yılında "Orhan Kemal Roman Armağanı" için aday gösterilmiştir. Orhan Kemal Kültür Merkezi'nin düzenlediği yarışmaya toplam 45 eser katılmış ve Tahsin Yücel, Osman Şahin, Semih Gümüş, İnci Aral, Adnan Binyazar, Refik Durbaş ve A. Kemal Öğütçü'den oluşan jüri tarafından bu eser birinciliğe layık bulunmuştur (Bayhan 2008: 347). Romanın Ağustos 2008 tarihinde Metis Yayınları tarafından üçüncü baskısı yapılmıştır. Bu çalışmada söz konusu üçüncü baskı kullanılmıştır. Toplam 259 sayfadan oluşan eser "Atiye Abla'ya, onun yurtsuz ve yazısız halkına" ithaf edilmiştir. Romanın başında "Sonsuza dek yeryüzünde dolaşıp dursunlar, geceledikleri yerde ikinci kez konaklamasınlar, su içtikleri kaynaktan ikinci kez içmesinler, bir yıl içinde aynı nehirden iki defa geçmesinler" şeklinde bir Çingene laneti ve Fransız şair Paul Valery'nin "Anlaktır, uyanıklıktır doğuran ve düşleyen; / Uykudur açık seçik gören; /İmge ve sanrıdır bakan, / Eksiklik ve boşluktur yaratan." mısralarına yer verildiği dikkat çekmektedir. Dört bölümden oluşan eserin her bölümünün kendi içinde alt başlıklara ayrıldığı görülmektedir. Bu başlıkları şöyle sıralayabiliriz: Birinci bölüm Yalancı, Malihulya, Sairfilmenam, Çil Fazıl, Fenerler, Kurbağalar; ikinci bölüm Ağlayan Dağ Susan Nehir, Kankurutun, Mayabozan, Dindar, Güneş Tanrısı Ra ve Çay Risalesi; üçüncü bölüm İşaretler, Minik Pembe Dinozor, Nasipsiz Tilkinin Hikâyesi, Kakava, Küçük Erik Ağacı; dördüncü bölüm Kelimeler, Darbukacı Ördek ve Bisiklet Hırsızları, Hintli

Ganster ve "Sofya", Şirket, Güney, Dikişçi Kızın Hikâyesi'nden oluşmaktadır.

3.1 Yapı

3.1.1. Olay Örgüsü

Ağlayan Dağ Susan Nehir romanında olay örgüsünün merkezinde Naciye adlı bir Çingene kadını bulunmaktadır. Romanda isimsiz anlatıcı tarafından Naciye'nin iki farklı hayatı gözler önüne serilir. Onun, aynı zamanda anlatıcının ailesi olan İstanbul'da varlıklı bir ailenin yanında sürdürdüğü hayat ve zaman zaman ortadan kaybolarak gidip bir süre kalıp döndüğü Edirne'deki hayat arasında tam bir çelişki vardır. İstanbul ve Edirne'deki, her açıdan çok değişik, iki ortam birbirinden tamamen farklı iki Naciye'nin ortaya çıkmasına neden olmuştur. İki Naciye arasında tezat vardır. Her ne kadar İstanbul'daki yaşantısının başlangıcında onun ait olduğu toplumsal katmanın özellikleri anlatıcı ve ailesi tarafından bilinse de, Naciye aileye uyum sağlamadaki başarısıyla söz konusu özelliklerin unutulmasını, bir başka deyişle, fark edilmemesini sağlamıştır. Bu yüzden roman, Naciye'nin bilinen yüzünden bilinmeyen yüzüne yapılan bir yolculuk niteliğini taşımaktadır. Tıpkı Naciye gibi, anlatıcı da beklenmedik zamanlarda Edirne'ye gerçekleştirdiği seyahatler aracılığıyla olay örgüsünün şekillenmesini sağlar. Sonuçta romanın temasını belirleyen söz konusu çatışmanın sebebi ortaya konur. Naciye Çingene'dir ve özünü hiç bir zaman kaybetmemiştir, o sadece ortamın ona sağladığı olumlu durumu lehine kullanmak için farklı bir görünüme bürünmüş, aslını inkâr etmek için çaba göstermiştir. Fakat neticede 'ne kendi halkından ne diğerlerinden olamadan göçüp gitmiştir' (Devecioğlu 2008: 19). Dolayısıyla romanın olay örgüsünde bir parça belirsizlik olmakla birlikte 'son bellidir ancak nasıl olacağı belirsizdir' (Chatman 2009: 54) Öte yandan anlatıcının bakış açısına göre, bu davranış tarzı yalnızca Çingene olmakla açıklanacak bir durum değildir. İnsanoğlu yapısı gereği dâhil olduğu çevreye uyum sağlayabilmek ve beğenilmek için yalanlara başvurur. Ancak gerçekte sadece kendini kandırır.

3.1.2. Kişiler

Eserin bütününde şahıs kadrosunun geniş olmadığı görülmektedir. Naciye Abla ve Anlatıcı romanın asıl kişileridir. Ancak eserde Mehmet, Basri, Cevahir, Güney, Ekin gibi olay örgüsünde ön plana çıkmayan bazı kişilere de rastlanmaktadır.

Naciye Abla: Naciye'nin Edirne'deki Çingene mahallesindeki görüntüsü başında yemenisi, ayağında şalvarı, çorapsız ayakları ve plastik terlikleri ile sıradan bir Çingene kadınından farklı değildir (Devecioğlu 2008: 69). Onun kişilik özelliklerinin başında yalancılığı gelmektedir. Anlatıcı tarafından bu durum sonradan anlaşılmış ve

Naciye Abla'ya karşı öfke duymasına yol açmıştır. O, Naciye Abla'nın "...anlattığı en önemli şeylerin bile yalan olduğu ortaya çıktığında..." (Devecioğlu 2008: 31) söz konusu yalancı dünyayı "ümitsizce kavramaya çalıştığı" (Devecioğlu 2008: 31) için sinirlenmiştir. Çünkü anlatıcının hatırladığı Naciye İstanbul'daki yaşayışıyla asla bir Çingene gibi davranmamıştır. Hatta Çingeneliğe dair ne kadar özellik varsa onlara düşman olmuştur. Meselâ, Çingene olmasına rağmen falclardan nefret eder görünmüş, kendisi de asla fal bakmamıştır. İstanbul'daki falcı Çingeneleri küçümsemiş, kendisi faldan anlamadığı ve göbek atmayı bilmediği için Çingene olmadığına hükmedilmesini istemiştir (Devecioğlu 2008: 160).

Naciye Abla, anlatıcının çocukluk yıllarında İstanbul'da farklı bir görünüm ortaya koymakla birlikte, gerçek kişilik özellikleriyle Çingene halkının genelini temsil etmektedir. Buna göre o rahatlıkla yalan söyleyebilmekte, olayları ve kişileri kendi hayal gücüyle süsleyip değiştirerek sunabilmektedir. Bütün bunları yaparken herhangi bir art niyet gütmmez. Çünkü bütün davranışları, geçmişle dokunmuş kültürel yapının ve farklı olmakla birlikte alışılmış yaşam biçiminin doğal bir sonucudur.

Anlatıcı: Romanın hem anlatıcısı hem de baş kişilerinden biri konumundaki isimsiz anlatıcı çocukluğundan itibaren yaşadığı ortamda Naciye Abla'nın varlığını kanıksamış biridir. Naciye Abla'nın, anlatıcı ve kardeşi için ne anlam ifade ettiği Naciye Abla'nın eşi Mehmet ile aileyi ziyarete geldikleri zaman ortaya çıkar. Anlatıcı bu tespiti şöyle ifade eder: "*Naciye Abla'yla sürdürdüğümüz ilişkinin niteliğine ilişkin en masum fakat en çarpıcı kanıt o gün ortaya çıkmıştı. Bizim için Naciye Abla, adeta bir oyuncak, sevilen bir eşyaydı. Naciye Abla'yı korkutmak, kandırmak özellikle okuma yazma bilmediğini öğrendikten sonra onunla çeşitli biçimlerde dalga geçmek -bizi hiç bir zaman şikayet etmezdi- en büyük zevkimizdi... Naciye Abla'nın okuma yazma bilmemesi onu neredeyse egzotik bir karakter haline sokmuştu. Yine de Naciye Abla bizdendi. O sıralar yapmaya merak saldığımız soyağacında, evin kedileri gibi o da aile efradından biri olarak yer alıyordu.*" (Devecioğlu 2008: 28) Nitekim anlatıcı, Naciye Abla'yı ailesinden biri olarak görmeye sonuna kadar devam eder. Bunun en büyük kanıtı ise onun gerçekte nasıl biri olduğunu, hayatının ayrıntılarını öğrenebilmek için bir hafife gibi iz sürmesinde kendini gösterir. Çeşitli kişilerden bilgi alabilmek için defalarca Edirne'ye gider. Sonuçta, Naciye Abla'nın gerçek aşkı Basri ile olan evliliğinin akabetini, hatta Basri'nin başka evliliklerini, çocuklarını (Güney, Sömgangare) ve ilginç bir biçimde Basri'nin çocuklarının Naciye Abla ile olan ilişkilerini ortaya çıkarır. Bu durum anlatıcı üzerinde belirli bir kıskançlık duygusu yaratır. "*Cevahir anlatırken ben de hafif bir kıskançlıkla Naciye Abla'nın bana anlattığı öyküleri ona da anlatıp anlatmadığımı düşünüyordum...*" (Devecioğlu 2008: 255) cümlesinden hareketle anlatıcının Naciye'ye olan sevgisini anlamak mümkündür. Fakat romanın sonunda anlatıcı hayretle anlar ki, Naciye kendisiyle paylaştığı masalları Sömgangare'ye de anlatmıştır. Bu sonuca ulaşmak anlatıcı ve okuyucu için

Naciye ile ilgili birçok bilinmeyen gün ışığına çıkması anlamına gelir. Onun hayatında masal ve gerçek içiçedir.

Anlatıcı ile Naciye arasında sosyal ve kültürel açıdan bir tezat vardır. Anlatıcı, Naciye Abla'nın aksine eğitilmiş biridir ve varlıklı bir aileden gelmektedir. Romandaki belirgin özelliklerinin başında meraklı ve özgürlüğüne düşkün biri olması gelmektedir. O, kendini anlatıcı sıfatıyla tıpkı Naciye Abla gibi "yalancı" biri olarak nitelikle birlikte gerçeklerin peşinden giden biridir. Ancak "Hikâyemi gerçeğe teslim etmek değil, hikâyemle gerçeği teslim almak niyetim..." (Devecioğlu:2008:23) diyerek yalandan istifade ettiğini itiraf eder. Dolayısıyla o, "anlatıcı" sıfatıyla gerçeği ortaya koyarken tıpkı Naciye gibi yalanlara başvurur ve böylece teorik açıdan romanın bir ucunun hayalde bir ucunun gerçekte oluşuna atıfta bulunur. İki kadın arasındaki yakınlık anlatıcıya göçebelik duygusunu, yalan söyleme becerisini ve anlatma yeteneğini kazandırmıştır (Türkeş 2007). Nitekim anlatıcı gibi Sömgângare de anlatma yeteneğini Naciye'ye borçludur.

3.1.3. Mekân

Arka planda sürekli Balkanlar ve Bulgaristan vurgusunun yapıldığı romanda özellikle İstanbul ve Edirne şehirleri kahramanların yaşadıkları yerler olması nedeniyle ön plana çıkmaktadır. Bu iki mekân Naciye Abla'nın sürdürdüğü iki farklı hayatın simgeleri olmakla önemli fonksiyonlara sahiptirler. Özellikle Edirne'deki Çingene Mahallesi Naciye Abla'nın gerçek dünyasını gözler önüne sermesi ve anlatıcının onu bu mekân içinde farklı bir kimlikle bulması bakımından önemlidir. Anlatıcı, Naciye Abla'yı görmek için Edirne'ye ilk gidişinde "...yıllardan beri her ayrıntısını dinlediğim evi ilk kez göreceğim için heyecanlıydım." (Devecioğlu 2008: 69) diyerek duygularını dile getirir. Ancak ev, tanıdık gelmekle birlikte "hiçbir şey hayal ettiği gibi" (Devecioğlu:2008: 70) değildir. İstanbul'dan zaman içinde taşınan eski ve birbirleriyle alâkasız eşyalar Naciye Abla'nın evini döşemesine yaramıştır. Anlatıcı, Çingene kadın tarafından anlatılan hayalindeki evle karşılaştığı arasında şaşırır kalır. Dolayısıyla bu mekân da Naciye Abla'nın anlattığı herşey gibi bir yanılsamadan ibarettir. Edirne'deki ev, onun bütün yalanlarının somut işaretlerinden biridir.

Çingenelerin resmî tarihine göre Hindistan'ın anavatanları olduğu belirtilse de (Yoors 1988: 648) *Ağlayan Dağ Susan Nehir* romanında Çingeneler ile Balkanlar arasındaki güçlü ilişkinin varlığına sık sık vurgu yapılmaktadır. Türkçe Sözlük "Balkan" kelimesini "Sarp ve ormanlık sıradağlar", "Balkanlar"ı ise "Hırvatistan, Sırbistan, Karadağ, Kosova, Slovenya, Arnavutluk, Makedonya, Bosna-Hersek, Bulgaristan, Romanya, Yunanistan ve Trakya'yı içine alan bölge" (TDK 2005: 193) olarak tanımlamaktadır. Balkanlar, göçebe olarak bilinen Çingenelerin de yurdu

olarak görülmektedir. Romandaki yaşlı Çingene kadınının “Çingene Balkan’dır. Balkan Çingenenin anasıdır, atasıdır... Çingene Balkan’ın çocuğudur...” (Devecioğlu 2008: 13) sözleri ile “Balkan’ın kızım ben” (Devecioğlu:2008:26) diyerek övünmesi bu inanışın sözlü somut göstergeleridir. Bu sahiplenmenin ardında ise Balkanları çok güçlü bir dayanak olarak görmenin etkisi sezilmektedir. Söz konusu sahiplenmenin ve olumlu bakış açısının sebebi ise Balkanlar’da çok sayıda Çingene bulunmasıyla ilişkilidir. Nitekim fala bakan Çingene kadını müşterisinin düşmanını tanımlarken onun büyüklüğünü Balkan’la kıyaslar ve şöyle der: “Senin düşmanın Balkan’dan büyük.” (Devecioğlu 2008: 15) Romanda bu olumlu bakış açısının anlatıcı tarafından da paylaşıldığı dikkatlerden kaçmamaktadır. Ancak bu anlayış genele teşmil edilemeyecek kadar nadirdir. Balkanlar’da yaşayan diğer halklar Çingenelere sadece onlar kendilerinden daha kötü durumda olduğunda tahammül etmektedirler. Örneğin, 1990’lı yıllarda yaşanan siyasî değişiklikler neticesinde (Yugoslavya’nın parçalanması, Doğu Bloku’nun çöküşü, Bosna Savaşı) diğer halkların durumu kötüye giderken Çingeneler yeni koşullara kolayca uyum sağlayarak kendilerine yeni geçim kaynakları yaratabilmeyi başarmışlar, bu da diğerlerinin şimşeklerini üstlerine çekmelerine neden olmuştur. Çünkü Çingeneleri sürekli ötekileştirmeye alışmış olan halkların gözünde onlar mutlaka kendilerinden daha kötü durumda olmalıdır (Devecioğlu 2008: 131). Söz konusu olumsuz yaklaşımların nedeni ise geçmişe uzanmaktadır.

Roman boyunca Balkanlar sadece Çingenelerin izlenimleriyle değil, aynı zamanda anlatıcının özellikle Balkan kasabalarını tasvir edişiyle de varlık göstermiştir. Hatta yazar okurun elindeki bu metni “bir Balkan kasabası”nda (Devecioğlu 2008: 21) kaleme aldığını daha romanın en başında sezdirmiştir. Zaten romana ve romandaki bölümlerden birine ismini veren “Ağlayan Dağ Susan Nehir” ifadesi de doğrudan Balkanlarla alâkalıdır (Devecioğlu 2008: 87-97). Burada dağ ve nehir kavramları kişileştirilerek Çingeneler anıtırılır. Ayşegül Devecioğlu’nun bu ifadesi, Çingenelerle Balkanları özdeşleştirdiği gibi onların yazgısını da “Söylenemeyen yüzünden ağlardı dağ ve nehir söylenemeyen hakkında susardı.” (Devecioğlu: 2008: 89) şeklinde sanatlı bir söyleyişle ortaya koyar. Böylece onların görünen yüzlerinin ardında hiç fark edilmeyen derinlikli bir yapının olduğunu imâ eder. Dolayısıyla başlangıçta Çingenelerin kendilerini Balkanlar ile özdeşleştirmelerinde bir ironi havası sezilse de, eserin bakış açısı bunun aksini savunmak üzere kurgulanmıştır. Nitekim bazı bölüm başlarında (11, 87 ve 151. sayfalar) yer verilen akşam kızılığı içindeki destansı Balkan tasvirlerini başka türlü yorumlamak mümkün değildir.

3.1.4. Zaman

Ağlayan Dağ Susan Nehir’de olayların zamanda ileri-geri hareket edişinden dolayı olay örgüsünde zaman kronolojik olarak dikkatlere sunulmaz. Romanın başında belirtilen

zaman “Çingene’nin ölümünün üstünden çok yıllar” (Devecioğlu 2008: 21) geçtikten sonraya aittir. Dolayısıyla olay örgüsünde zaman sondan başa doğru verilir. Naciye’nin ölümüyle doruk noktasına ulaşır ve Basri ile çevresine dair ayrıntıların netleşmesiyle birlikte çözüme kavuşur. Romanın sonunda herşey Naciye’nin hayatta olduğu zamana bağlanır. Anlatıcının onunla ilgili hatıraları ise kendisi üç dört yaşlarında bir çocukken Naciye Abla’nın anlatıcı ile kardeşine bakışı ve ev işlerine yardım edışıyle başlar (Devecioğlu 2008: 27). Anlatıcının “seksenli yılların başında... Yirmi üç yaşında” (Devecioğlu 2008: 64) olmasından 1957, Naciye Abla’nın ise 1939’da doğduğu “Naciye Abla’nın henüz on dört- on beş yaşında olduğu bu yıllar 1953-54’e denk düşüyor olmalıydı.” (Devecioğlu 2008: 110) ve “Bu hesaba göre Naciye Abla’nın doğum tarihi 1939 olmalıydı.” (Devecioğlu 2008: 45) ifadelerinden takvime bağlı zamanı anlaşılmaktadır. Anlatıcı, ilk kez yirmi üç yaşındayken Edirne’ye giderek Naciye Abla’yı gerçek mekânında görür. Ancak roman boyunca anlatılan ayrıntılar Naciye’nin hayatının değişik kesitlerine uzanır. Onun ölümünden sonra anlatıcı iz sürmeye devam eder ve roman, yazma zamanı olan 2000’li yıllara kadar uzanır. Bunun ispatı ise anlatıcının, arkadaşı Ekin’le elektronik posta aracılığıyla yazışması (Devecioğlu 2008: 259) ve “Doksanlı yıllarda Balkan Çingeneleri”nin (Devecioğlu 2008: 131) göndermeyle durumunu anlatan ifadedir. Nitekim Naciye Abla ile daha ufak bir çocukken karşılaşan anlatıcının romanın sonunda yaşlılık dönemine girdiğini sezdiiren “sarıp sarmalandığım şallar, iyice bollaşan pantolonlarım, bükülen bedenimle, gittikçe izini sürdüğüm Çingene’yi andırıyorum.” (Devecioğlu 2008: 151) ifadesi olay zamanının ipuçlarını verecek niteliktedir.

3.2. Tema

“Bir Çingene’nin öyküsü bu; ömrü boyunca kendi kimliğinden göçmeye çalışmış bir Çingene’nin... Sonunda bunu başardı da, yaşlılığında çekilmez biri oldu.” (Devecioğlu 2008: 19) Romanın ilk cümlelerini oluşturan bu satırlar eserin bütünü hakkında okuyucuya gerekli ipucunu verdiği gibi eserin temasını da sezdirmektedir. Nitekim iki ayrı Naciye Abla kimliği arasında yaşanan çatışma bize, aslını inkâr eden kişinin bir başkası gibi davranmasının bedelini bütün hayatını yalanlar üzerine kurarak ödemek zorunda kalacağı mesajını verir. Gerçekten uzaklaşma beraberinde yalanı getirir ve bir süre sonra kişi, yalanların içinde gerçeği ayırt edemez noktaya gelir. Yalanlar üzerine kurulmuş bir hayat ise güvensizlik ve mutsuzluk sebebidir.

3.3. Dil ve Anlatım

Birinci kişili anlatıcının kullanıldığı eserde, olaylar kahraman anlatıcının bakış açısıyla gözler önüne serilir. O hem anlatıcıdır hem de olay içinde bir fonksiyona sahiptir. “Artık öykünün sonuna gelmişim. Ne öğreneceğim bir şey kalmıştı; ne de

anlatacağım...”(Devecioğlu 2008: 258) cümleleri onun Naciye etrafında şekillenmiş olay örgüsündeki bütün ayrıntıları açığa çıkaran ve okuyucuya aktaran anlatıcı olarak fonksiyonuna işaretir. Ancak anlatıcı zaman zaman kurgunun dışına çıkarak yazar-anlatıcı kimliği ile okuyucuya görünür. Bu durum geleneksel Türk anlatı geleneğinden beslenen modern romanda örneklerine rastladığımız meddah tarzı anlatımın anti-illüzyonist anlayışının ürünüdür: “Bu satırları yazarken evimi boşaltmış, eşyalarımı depoya koymuştum.” (Devecioğlu 2008: 20), “Öykümü nasıl anlatacağım konusunda sınırsızca özgürüm.” (Devecioğlu 2008: 23) ve “Bu akşama dair anlattıklarımın bu hikâyedeki ender gerçeklerden olduğuna kim inanırdı? Nitekim kitabın basılış aşamasında Çay Risalesi ve Hacı İzzettin Efendi yayıncımla aramızda tartışma konusu oldu.” (Devecioğlu 2008: 146) gibi örnekler romandaki kurgu ile gerçek arasındaki gelgitlerden kaynaklanmaktadır. Bir başka deyişle yazar “modern bir tür olan romanı geleneksel anlatımın, sözlü edebiyatın imkânlarıyla” (Türkeş 2007) desteklemiştir. Böylece romanın konusu olan Çingenelerin özellikleriyle romanın anlatı tekniği de örtüşmüş, bütünleşmiştir.

Ayşegül Devecioğlu eserin tüm boyutlarını sağlam bir biçimde aydınlatıp kurmak ve böylece 'eserin konusunun başka bir bağlamda yeniden karşımıza çıkmasının yaratacağı haz duygusunu' (Aktulum 2000: 159) arttırmak adına metinlerarası ilişkiler bağlamında 'öykü içinde öykü' veya 'içanlatı' denilen yöntemi kullanmıştır. Birinci anlatı, anlatıcının Naciye'yle ilgili ayrıntıları bulma serüvenidir; ikincisi ise Naciye'nin hayat hikâyesini içerir. Ayrıca Naciye'nin anlattığı kimi masal ve öyküler, romanın ikinci anlatı katmanına ya bütün ya da parçalar hâlinde yerleştirilmiştir. Dolayısıyla Naciye'nin hayat hikâyesi içine yerleştirilmiş olan bu anlatılar (Malihulya, Sairfilmenam, Kankurutan, Mayabozan ve kocasının ilgisini çekmeye çalışan kadının öyküsü) Naciye ile alâkalıdır. İçteki bütün masal ve öyküler Naciye'yi tekrar tekrar yansıtan sekanslardır; 'anlatı içinde anlatı, yapıtın konusunu yinelediği gibi onun anlamına daha da açıklık getirir.' (Aktulum 2000: 160) Nitekim eserin içine serpiştirilmiş masallar da Naciye'nin Basri'ye olan aşkını, evlenmelerini ve Naciye'nin çocuğunun olmaması neticesinde Basri'nin onu terk ederek başka kadınlarla ilişkisini ima etmektedir. 'Malihulya'daki “sevdiği erkek tarafından terk edilmiş bir kadın” nitelemesiyle Malihulya (Devecioğlu 2008: 43), 'Sairfilmenam'daki çocuğu olmadığı için zengin kocası tarafından terk edilen Sairfilmenam (Devecioğlu 2008: 55), 'Mayabozan'daki çocuğu olmadığı için terk edilen ve intihar eden Pembe (Devecioğlu 2008: 120) okuyucuya kılık değiştirmiş bir biçimde görünen Naciye'nin farklı tezahürlerinden başka bir şey değildirler. Yeni Roman, modern ve klasik roman anlayışları içinde edebî metnin çok katmanlı yapısı kurguyu güçlendirdiği gibi olay örgüsünün takibini de giriftleştirmektedir. Bu durum okuyucunun metindeki anlatı parçalarını birleştirebilmek için dikkatini, kaçınılmaz bir biçimde, ayakta tutmasına hizmet etmekte, hatta onu bu yönde zorlamaktadır.

Ağlayan Dağ Susan Nehir romanında hem genel olarak toplumların Çingenelere bakış açısı hem de anlatıcının bakış açısı bir arada verilir. Anlatıcı sadece Naciye'yi değil, bütün Çingeneleri kendi bakış açısıyla sorgular. "Ben" anlatıcıya göre, Naciye'nin hayatı boyunca Çingeneliğini reddetmesi ile ön plana çıkan özelliği yalancılıktır, ancak bu sadece onun değil tüm Çingenelerin ortak karakteristiğidir. Anlatıcıya göre Çingeneler "kasıt taşımaksızın hatta sadece alışkanlıkla soruları doğru cevaplamıyor" (Devecioğlu 2008: 105) ve "ortada hiçbir neden yokken yalan söylemek için yalan söylüyorlardı." (Devecioğlu 2008: 185) Üstelik yalanlarının yüzlerine vurulmasından herhangi bir rahatsızlık da duymuyorlardı. Çünkü böyle bir yola başvurmalarının yegâne sebebi kendilerine düşman olan bir dünyada yaşayabilmeyi tek yolunun yalana başvurmak olduğunu kabul etmeleridir (Devecioğlu 2008: 185). Çingeneler için yalan; saklamanın, kaybetmenin ve engellemeyi geçmişine uzanmış ve onların toplumsal kimliklerinin bir parçası hâline gelmiştir. Bir insanın sık sık yalana başvurmasının doğal bir sonucu olarak hayal gücü gelişir. Nitekim "imgelemin has çocukları olan Çingeneler" (Devecioğlu:2008:36) de hayalden yararlanırlar. Hayatlarını temin etmek için fal bakmaları ise yalanın ve hayal gücünün bir uzantısı olarak kabul edilmelidir. Tabi Çingenelerin sadece fal bakmakta hüner gösterdikleri söylenemez. Salâhattin Enis'in "Çingeneler" öyküsündeki ifadesiyle hem "nereden gelip nereye gittikleri meçhul olan leylekler gibi" (Kudret 1981: 243) göçmen olanlar hem de yerleşik yaşam sürdürmeye başlayan kesim, demircilik işini de büyük bir maharetle yapar. Kadınlar boncuk, tarak, çorap, ayna gibi şeyler karşılığında köylü kadınlardan un, yumurta, yağ, süt, bulgur gibi yiyecekleri temin eder. Ancak bu alışverişin temelinde köylülerin Çingenelerle uzlaşma içinde kalmaya gayret etmeleri yatmaktadır. Çünkü onlara göre Çingeneler bazı doğaüstü güçlere sahiptirler ve onlarla iyi geçinerek söz konusu karanlık güçlerden korunmak mümkündür. (Devecioğlu 2008: 54) Halkın Çingenelerden çekinmesine karşılık Çingeneler de aynı hisleri kendilerinden olmayana karşı duyarlar ve onlar da korunma içgüdüleriyle bazı yollara başvururlar. Anlatıcıya göre, bu savunma mekanizmalarının başında Çingenelerin kendilerini cahil gösterme çabaları gelmektedir. Ancak bu okuma-yazma bilmemenin (Devecioğlu 2008: 34) ötesinde Çingeneler için başka türlü bir cahil görünme gayretidir. Çingene olanla olmayanı çok kesin bir biçimde ayıran bir duvar niteliğindeki cehalet sayesinde onlar serbest hareket alanları kazanmaktadırlar (Devecioğlu 2008: 67). Tıpkı cehalet görüntüsü gibi Çingenelerin pis, kirli, hastalıklı ve fakir bir izlenim yaratmaları da bir yanılmasadan ibarettir. Aslında bu durum onların yüzyıllardır geleneksel geçim ve korunma yöntemlerinden başka bir anlam ifade etmez. Çünkü gerektiğinde çok uzak mesafelerden su taşıma pahasına da olsa üstlerindeki eski kıyafetleri tertemiz yıkamayı ihmal etmezler (Devecioğlu 2008: 67).

Romanda Çingenelerin başta yalancılık olmak üzere olumsuz birtakım davranış

biçimleri geliştirmelerinin gerekçesi olarak kendilerini dışlayan diğer insanlar gösterilmiştir. Bu savunma mekanizmasının ardında Çingene olmayanların geliştirdikleri önyargılar yatmaktadır. Nitekim anlatıcının ortaokula başladığı bir dönemde evlerinde “Çingene” ve “cahil” kelimelerinin yasaklanması buna bir örnektir. Anlatıcı bu olayı şöyle yorumlar: “İnsani nedenlerle alınmış görünse de bu önlem, Çingene olmanın ayıp, yüze vurulmaması gereken, utanç duyulacak bir şey olduğunu gösteriyordu. Naciye Abla'nın yanında ne kadar gerekli olursa olsun cahil kelimesini kullanmak da yasaklanmıştı. Çünkü Çingene olduğu gibi cahildi de...” (Devecioğlu 2008: 37) Romanda Çingenelere yönelik olumsuz bakış açısının ikinci bir örneği olarak, bir taksi şoförünün hiçbir ülkede Çingene mahallesine gitmemesi gösterilir. Nitekim anlatıcı da ilk kez Edirne'ye gittiğinde bindiği taksi onu Naciye Abla'nın mahallesine götürmez (Devecioğlu 2008:66). Kendilerine yöneltilmiş bütün olumsuz bakış açlarına rağmen Çingeneler hayata iyi veya kötü gibi herhangi bir sıfat yüklemekten yaşarlar. Çünkü hayatı olduğu gibi yaşama zorunluluğu vardır. Aksi takdirde olup biteni farklı biçimlerde yorumlamak kişiye zarar verir (Devecioğlu 2008: 101-102). Bu nedenle olsa gerek Çingeneler birçok değişikliğe kolayca uyum sağlamış bir topluluktur.

Görüldüğü gibi, romanın bütününde Çingenelerin yaşam felsefesine dair ayrıntılara yer verilmiştir. Ayşeğül Devecioğlu, anlatıcı vasıtasıyla, yüzyıllar boyunca Çingenelere yönelik önyargılı tutumu öz eleştirel bir anlayışla ele alarak romanını ithaf ettiği Atiye Abla'ya vefa borcunu ödemeye çalışma eğilimindedir. Tabi bu anlayış romanın teorik temelleri göz önüne alındığında sadece yazarla ya da onun sözü teslim ettiği anlatıcıyla sınırlı kalacak bir mevcut kabulleri yeniden değerlendirme süreci olarak algılanamayacak kadar geniştir.

3.4. Anlam ve Yorum

Yeryüzünde farklı din, dil, ırk ve kültürel yapılara sahip insanlardan oluşan birçok toplum vardır. Ancak bu farklılıklar kimi zaman çoğunluğu oluşturanlar tarafından kontrol edilirler ve her bireyin kendi benliğini özgürce sergileyebilmesi uzak bir ideal olarak kalır. Bu tür durumlarda birey içinde yaşadığı ortamın kurallarına uymak zorunda bırakılır. Yapmacık ve yalanın gölgesinde bir hayat yaşanır. Gerçek duygu ve düşünceler ya saklı tutulur ya da dolambaçlı yollardan geçerek su yüzüne çıkar. Sürekli otokontrol mekanizmasıyla hareket eden biri gerçek kişiliğini serbestçe sergileyemez ve yalana başvurur. Dolayısıyla hayal ve gerçek birbirine karışır. Böyle bir durumda ne yalanlarla yaşayan kişi mutlu olur ne de çevresindekilere huzur verir. Üstelik er veya geç bütün gerçekler ortaya çıkar. Sonuç olarak birey hangi ortamda olursa olsun kendinden taviz vermeden özgün kişiliğiyle hareket etmelidir.

4. Sonuç

Çingenerler, siyasal otoriteler tarafından sıradışı yaşayış biçimleri, kanundışı hareketleri ve kontrol edilememeleri gibi özellikleri nedeniyle potansiyel suçlu olarak görülmüş ve çeşitli dönemlerde ve farklı coğrafyalarda toplumun çoğunluğunu oluşturanlar tarafından dışlanmışlardır. Irk ayrımcılığına kadar varan bu olumsuz durum, Çingenerlerin çoğu kez toplum dışına itilmesine neden olmasına rağmen, sahip oldukları enteresan özellikleri kimi sanatçıların dikkatinden kaçmamış ve onların Çingenerleri çeşitli sanat eserlerine konu etmelerine neden olmuştur. Bu eserlere son dönemde Ayşegül Devocioğlu tarafından yazılan yeni bir roman eklenmiştir. Yazarın *Ağlayan Dağ Susan Nehir* adını taşıyan romanında Çingenerlerin neden sürekli yalana başvurdukları sorgulanmaktadır. Bütün hayatı boyunca Çingene olmadığını ispata çalışan ve bu uğurda türlü yalanlar söyleyen Naciye adlı kahramanın etrafında şekillenen roman farklı metin katmanlarından oluşmuştur. Anlatıcının varlığına dayanan realitenin içinde çeşitli surlar ve yalanlar barındıran Naciye'nin hayatıyla karşılaşılır. Naciye, romanın ikinci anlatıcısıdır. Asıl anlatıcıya göre, aslında her ikisi de yalancıdır, çünkü anlattıklarında gerçek ile hayali bir araya getirmişlerdir. Bununla birlikte Naciye'nin anlattığı masallar romandaki iç içe geçmiş metin katmanlarını oluşturmuşlardır. Anlatılan bütün masallar içlerinde yalanlar ve hayaller barındırmakla beraber Naciye'yi anlatırlar ve bu anlamda her masal bir diğerinin tekrarıdır. Bu özellik, *Ağlayan Dağ Susan Nehir* romanını metinler arası ilişkiler kapsamında değerlendirilen içanlatı tekniğinin uygulandığı başarılı bir örnek hâline getirmiştir.

Romanda Çingenerlerle bağlantılı olarak dikkatlere sunulan bir diğer ayrıntı Çingene-Balkan ilişkisi üzerinedir. Kendilerini "Balkan'ın çocuğu" olarak gören Çingenerlerin bu düşüncelerinin ardında kendilerini yalnız hissetmeme ve köklerini belirli bir yere dayandırma arzusunun yattığı görülmektedir. Balkanlar'da çok sayıda Çingene yaşamaktadır ve onların varlığı uzakta da olsalar bir dayanak teşkil etmektedir. Çünkü insanoğlu için aidiyet duygusu her koşulda temel ihtiyaçlardan biridir.

Ayşegül Devocioğlu romanında özelde Çingenerlerin genelde kendini yalnız hissederek türlü yalanlara başvuran insanın öyküsünü anlatmıştır. Romanın dördüncü bölümünde, konunun farklı ayrıntılara yönelmesi ve dikkatin merkez kişi konumundaki Naciye'den uzaklaşması nedeniyle gereksiz yere uzatılmış olmasına rağmen, yalanın ömür boyu sürececek bir huzursuzluk kaynağı olduğu şeklindeki temasıyla ve farklı metin katmanlarıyla örülmüş olması nedeniyle başarılıdır. Eserdeki benzetme, mecaz, teşbih, sembolleştirme gibi üslûba dair ayrıntılar ise ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar zengin ve dikkat çekicidir.

Kaynaklar

- AKTAŞ Ş. (1984) *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*, Birlik Yayınevi, Ankara.
- AKTAŞ, Ş. (2009) *Şiir Tahlili Teori- Uygulama*, Akçağ Yayınevi, Ankara.
- AKTULUM K. (2000) *Metinlerarası İlişkiler*, Öteki Yayınevi, Ankara.
- BAYHAN F. (2008) *Türkiye Kültür ve Sanat Almanağı*, C. I.
- BAYRAM A.-ÇÖĞENLİ M.S. (1978) *Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu*, C. I-II, Atatürk Üniversitesi Basımevi, Erzurum.
- CHATMAN S. (2009) *Öykü ve Söylem Filmde ve Kurmacada Anlatı Yapısı*, Çev. Özgür YAREN, De Ki Yayınevi, Ankara.
- DEVECİOĞLU A. (2008) *Ağlayan Dağ Susan Nehir*, Metis Yayınları, İstanbul.
- HAWTHORN J. (1998) *Studying the Novel*, Hodder Arnold, London.
- HOYLAND J. (1816) *A Historical Survey of the Customs, Habits and Present State of the Gypsies*, Darton, Harvey & Co., London.
- KUDRET C. (1981) *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman II*, Varlık Yayınları, İstanbul.
- ROBERTS S. (1836) *The Gypsies: Their Origin Continuance and Destination*, Longman Press, London.
- ŞEMSETTİN SAMİ (1308) *Kamus-al-Alam*, C. III, Mihran Matbaası, İstanbul.
- Türkçe Sözlük* (2005) Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara.
- TÜRKEŞ Ö. (2007) En Zoru Çingene Olmak, *Radikal Kitap Eki*, 16.3.2007. <http://www.radikal.com.tr/yazici.php?ek=ktp> (28.04.2010).
- YOORS J. (1988) *Gypsy, Encyclopedia Americana*, Vol. XIII, Grolier Inc., USA.

Meral Demiryürek

Yrd.Doç.Dr., Lefke Avrupa Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğretim üyesi.

Adres: Lefke Avrupa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Gemikonağı-Lefke Mersin 10 Türkiye.

Tel: 90 392 660 20 00

E-posta: medemiryurek@eul.edu.tr

Yazı bilgisi:

Alındığı tarih: 29 Nisan 2010

Yayına kabul edildiği tarih: 10 Haziran 2010

E-yayın tarihi: 15 Temmuz 2010

Çıktı sayfa sayısı: 15

Kaynak sayısı: 15